

SZELLEM ÉS KULTÚRA

Arcok a világ elmeegógyintézetéből

Nem tudom, hogyan lehetne a *Colors* nevű folyóiratot meghatározni. A kéthavi lap nem ad magának harcos alcímet, nem kapaszkodik jól csengő jelmondatokba. Mégis pontosan tudja, hogy mit akar, mi a dolga a világban. Minden lapszám tetején egyetlen cím van; a 47-en: Téboly. Séta a világ legkülönbözőbb országainak elmeegógyintézetében. Fényképek és kommentárok. Ápoltak arcai. Végtelen esetlegesség, ámde pontos fogalmazás.

Először Kubába megyünk, a René Vallejo Elmeegógyintézetbe (Camaguey). A folyosó látképe: zöld falak, embermagasságig csempe, rácsos ablakok. Kopottas, fürdőszoba jellegű táj, lepusztult környezet, egyetlen otthont idéző tárgy nélkül. Lapozunk. „Ápoltak” a személytelen, rideg díszletek előtt, agyonmosott pizsamákban, széttaposott papucsokban, némelyik beteg köpenyén szám látható. Beszélnek a betegségükről, így:

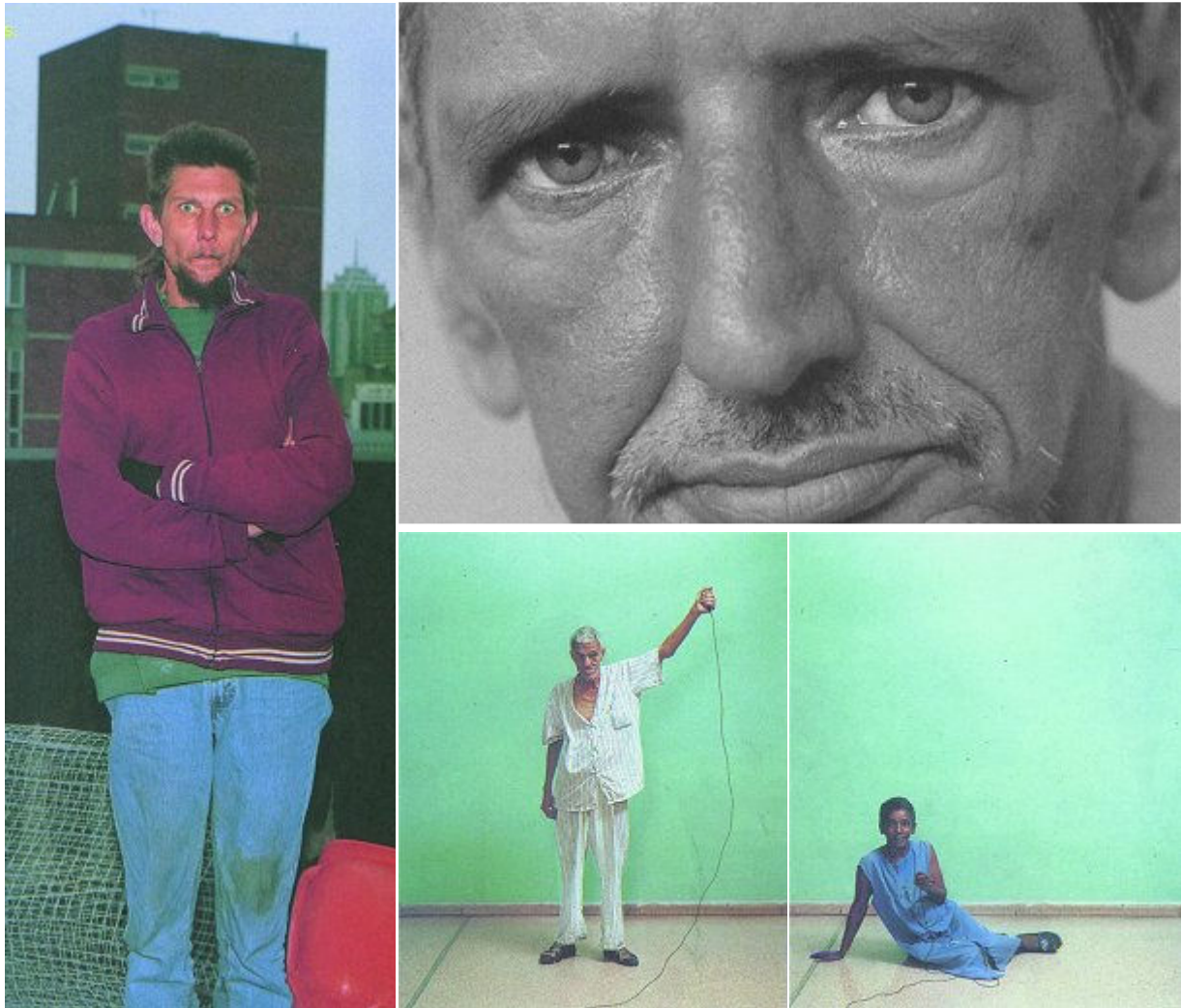
– Tudja mi a baja?

– 295.3 (a paranoid skizofrénia régi WHO-s „neve”).

Vagy arról mesélnek, hogy mennyire terhére voltak-vannak a családjuknak, mennyire félnek a „kinti” világtól, és mesélnek össze-vissza mindenfélét, ami bizonyára nem igaz.

De a *Colors* nem az igazat, a „normálisak” igazát keresi. A fényképezőgépet csak az emberek érdeklik. Az összetört emberi arcok, emberi pillanatok. Ártatlannak és védtelennek, olykor gyermekinek láttatja ezeket a zömmel idős lényeket. A sivár környezetben megmutatja azt a szándékot, amellyel a kopott vaságyakkal berendezett szobában, ahol a falakat mindenütt zöld csempe vagy olajfesték fedi, a betegek emberi környezetet, otthont akarnak teremteni. Akik megbélyegzett sorsuk ellenére – sokan elmondják, hogy sohasem fognak meggyógyulni, ezt velük úgymond közölték – élnek, emberhez méltatlan, börtönkörülmények között. Cigarettaznak, énekelnek. És szeretnek. Párokat látunk, mulatságosan fotózva: hol az asszony túl alacsony, hol a férfi, hol a bőrszínük különbözik, hol az életkoruk. Az asszonyok elmondják, hogy megoperálták őket, sohasem lehet gyerekük abból a házasságból, amelyben élnek, nehogy betegségük öröklődjön. Hozzáteszik: jobb is így, amúgy sem tudnák gyermeküket eltartani. A kubai elmeegógyintézetben ezek a házaspárok soha nem tölthetnek egy éjszakát egy ágyban: tiltja a szabályzat.

Aztán a fotós kezükbe adja a fényképezőgépet, és az ápoltak elkészíthetik önarcképüket. A fényképekről leolvasható vágyálmuk: ki rocksztárnak, ki Nőnek, ki papnak képzelet magát.

A *Colors* játékos szemként jár e világban, bizonyára *Michel Foucault Az őrület története a klasszikus korban* című, 1961-ben megjelent könyvének eszmei nyomdokain. A lap ugyanazt a kirekesztettséget, társadalmi elutasítást, „elkerítést”, börtönéletet látja és láttatja, amelynek történetét Foucault feltárja. És továbbmegy. Elefántcsontpartra. Itt egy faluba látogat, amelyben az európainál kegyetlenebb, ám lényegében ugyanazt a kirekesztő modellt követő viszony jelenik meg az „elmebetegek” és a falu „normális” lakói közt.

A betegeket a falu szélén levő fákhöz láncolják, verik és éheztetik, és imádkoznak értük. Elefántcsontparton úgy vélik: az elmebetegek testét szellemek szállták meg, amelyeket ki kell űzni. Az egyik képen egy három éve láncra vert férfit látunk, a másikon egy tizenkét évig láncra tartott, ma már szabad férfit. Aztán láthatjuk a rehabilitációs program vezetőjét, aki a láncra vertek társadalomba, családba, egyáltalán: életbe való visszailleszkedéséért küzd. De mielőtt az öntelt európai hátradőlne, mondván, hogy ezek primitív törzsek és messzi tájak, egy ugrással és egy lapozással Olaszországban találjuk magunkat: a 32 éves Francescót láthatjuk vaságyához kötve az aversa-i igazságügyi pszichiátriai kórházban (magyarán börtönkórház). Éppen abban az országban, ahol 30 éve kezdődött el a küzdelem az intézetek bezárásáért. S az uniós ország börtöne semmiben sem különbözik Kuba vagy Elefántcsontpart hasonló intézményétől.

S bár a lap munkatársa elvándorol még Amerikába, Albániába és Ausztráliába, sőt, egy dél-afrikai börtönbe is, ahol rendre sokféle helyi „hagyományt”, az elmebetegek különleges kulturális és társadalmi megítélését ismerteti, egyetlen biztató helyet fedez fel: a belgiumi Gheel városát. Ez a város századokon keresztül az elmebetegek zarándokhelye volt, és az itt élő családok lassan elkezdtek befogadni őket. Ez volt az első befogadóprogram elmebetegek számára. S az államilag támogatott befogadás – amely lényegesen olcsóbb az intézeti ápolásnál – elsősorban elfogadást jelent. Ezeken a fényképen látni otthont, kutyával játszó fiút, ruhát teregető vagy kávéfőző asszonyt. Családot, mindennapokat.

Tompa Andrea